

KURIKULUM **/** **politička** **pismenost**



EDUKACIJA ZA GRAĐANE

Građani za
društveni razvoj
i solidarnost

EDUCATION FOR CITIZENS

citizens for
social development
and solidarity

Projekt financira
Europska unija



Europska unija

Projekt sufinancira
Ured za udruge Vlade RH



VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

GRAĐANSKI AKTIVIZAM ZA RJEŠAVANJE DRUŠTVENIH PROBLEMA

Gong je organizacija civilnog društva koja je od svog utemeljenja usredotočena na poticanje građana na aktivno sudjelovanje u političkim procesima. Budući da su članice i članovi GONG-a svjesni važnosti informiranog i odgovornog građanskog angažmana na zaštiti ljudskih prava i rješavanju problema u društvu, GONG je do sada proveo nekoliko projekata građanskog i to primarno političkog obrazovanja od kojih je najpoznatiji program *Prvi put biram*, usmjeren na edukaciju maturanata hrvatskih srednjih škola o izborima i izornoj participaciji. Sudjelovali smo u provedbi programa *Novo doba ljudskih prava i demokracije u hrvatskim školama* kojim se eksperimentalno uvodi i prati provedba građanskog obrazovanja u 6 škola (nositelj: MMH u partnerstvu s Gongom i Centrom za mirovne studije).

Uvažavajući postojanje potrebe za neformalnim programima građanskog obrazovanja, a istodobno koristeći dosadašnja GONG-ova iskustva i ekspertizu u tom području, okupljeni su stručnjaci koji su zajednički osmislili kurikulum građanske pismenosti za učitelje i nastavnike, a zatim i kurikulume za građansku pismenost mladih, volontera i aktivista organizacija civilnog društva.

Kroz suradnički projekt *Obrazovanje za građane - građani za društveni razvoj i solidarnost* "***Education for citizens – citizens for social development and solidarity***" čiji nositelj je Kuća ljudskih prava, a kojeg financira Europska unija, a sufinancira Ured Vlade Republike Hrvatske za udruge, započeo je razvoj kurikuluma za edukacije u lokalnim zajednicama.

GONG je započeo početkom 2016. razvoj kurikuluma političke pismenosti za aktiviste u lokalnim zajednicama. Uz poučavanja o najvažnijim političkim pojmovima i procesima, GONG u suradnji s organizacijom B.a.b.e. Budi aktivna – Budi emancipiran razvija i kurikulum medijske pismenosti uvažavajući činjenicu da su masovni mediji vrlo važan akter suvremenih političkih procesa, te da obučenosť za njihovo kritičko razumijevanje zahtijeva pripremu i edukaciju

Osnovni cilj edukacije za političku pismenost je upoznati polaznike s temeljnim konceptima važnima za razumijevanje i analiziranje suvremenih političkih procesa na lokalnoj i nacionalnoj, EU ali i globalnoj razini. Ti koncepti i njihovo poznavanje neophodan su instrument za razumijevanje politike. Voditeljica programa: Martina Horvat, prof. socijalna pedagoginja. Suradnici: Berto Šalaj i Marina Škrabalo. Za svaki modul zaduženi su renomirani stručnjaci iz tih područja, uz didaktičko-metodičku prilagodbu voditeljice.

...TEORIJSKI UVOD

Pojam demokracije potječe od grčke riječi demokratia, odnosno njenih korijena demos, koji znači narod, i kratos koji znači vladavinu. Demokracija je, dakle, za razliku od autokracije i aristokracije, oblik vladavine u kojem vlada narod. Dva su pitanja posebne važnosti za razumijevanje demokracije: (1) Što je demos i koga smatramo „narodom” koji treba vladati; te (2) kako taj demos vlada? Na važnost ova dva pitanja može se ukazati i razlikovanjem „klasične” atenske demokracije i suvremenih demokratskih sustava.

Većina analitičara ocjenjuje atensku demokraciju (oko petog stoljeća prije nove ere) prvom demokracijom u povijesti. Ovaj tip demokracije naziva se i klasičnom demokracijom, jer se sastojao od izravnog sudjelovanja građana u upravljanju svim javnim poslovima zajednice. Izravno sudjelovanje u upravljanju odvijalo se u skupštini u kojoj su sudjelovali svi odrasli atenski građani, pri čemu je glas svakog građanina imao jednaku vrijednost. Skupština je donosila odluke koje su se odnosile na zajedničke poslove atenskoga grada-države, a odluke su bile obvezujuće za sve pripadnike te zajednice. Odluke koje su usvajane bile su, dakle, rezultat rasprave građana i imale su neposredan utjecaj na život svih pripadnika Atene što zapravo znači da je demos vladao u pravom smislu te riječi. Razina političke aktivnosti građana Atene jedinstvena je u svjetskoj povijesti u pogledu učestalosti participacije građana. Međutim, iz vladanja naroda – demosa mnoge su društvene skupine bile isključene. Pravo sudjelovanja u skupštini, odnosno pravo građanstva, imali su samo odrasli slobodni muškarci atenskog podrijetla stariji od 20 godina, što znači da su iz mogućnosti upravljanja isključene sve žene, robovi i slobodni doseljeni muškarci. Takav oblik vladavine uskog kruga ljudi danas sigurno ne bismo smatrali demokratskim. Štoviše, neki analitičari tvrde da se intenzivna politička participacija slobodnih građana odvijala upravo na

temelju iskorištavanja rada žena i robova koji su obavljali najveći dio gospodarskih aktivnosti.

Dvije su važne razlike između klasične atenske demokracije i suvremenih demokracija. Prva se odnosi na opseg demosa, to jest na pitanje tko ima pravo sudjelovati u upravljanju određenom zajednicom. Za razliku od atenske demokracije, u suvremenim demokracijama pravo sudjelovanja dodjeljuje se svim punoljetnim državljanima neke političke zajednice bez obzira na sve razlike koje postoje među njima, kao što su, primjerice, razlike s obzirom na spol, dob, klasu, imovinski status, etničku pripadnost, itd.

Pravo sudjelovanja u odlučivanju o javnim pitanjima u suvremenim je demokracijama tako prošireno gotovo do maksimuma. Povijest borbe za širenje općeg prava glasa može nam iz današnje perspektive izgledati kao davna prošlost. Da tome nije tako, svjedoči činjenica da su neke države, koje danas smatramo uzorima demokracije, uvele opće pravo glasa za žene tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Tako je u Švicarskoj opće pravo glasa ženama dodijeljeno 1971., a u Lihtenštajnu tek 1984. godine.

Danas je u suvremenim demokratskim državama jedini mogući prostor širenja prava glasa jest dob, odnosno mogućnost uključivanja sve mlađih dobnih skupina u demos. U većini europskih demokracija pravo glasa, odnosno pravo da se bude uključen u demos, stječe se s navršениh 18 godina života. Tijekom proteklog desetljeća u većem broju demokratskih država vode se rasprave o tome da se demos dodatno proširi, to jest da se pravo glasa stječe s navršениh 16 godina života. Najdalje je u tom pravcu otišla Austrija, u kojoj od srpnja 2007. godine dozna granica za glasovanje na svim izborima iznosi 16 godina. U nekim europskim državama (Njemačka i Švicarska) primjenjuje se dozna granica od 16 godina, ali samo za glasovanje na lokalnim izborima. U Hrvatskoj je ova tema bila prilično zanemarena, pa se tek posljednjih godinu dana počelo ozbiljnije govoriti o spuštanju dozne granice za glasovanje. Zanimljiva rasprava o

razlozima zbog kojih bi se dobna granica za glasovanje trebala spustiti na 16 godina može se pronaći na web stranici: www.youthrights.org

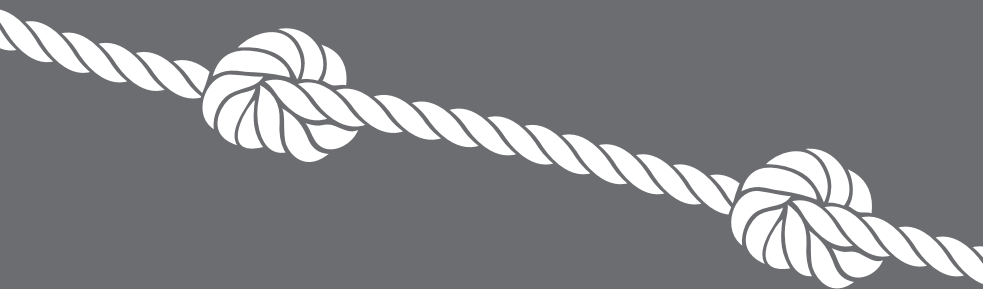
Druga važna razlika odnosi se na činjenicu da su, za razliku od atenske demokracije koju smo opisali kao izravnu, sve suvremene demokracije predstavničke. To znači da građani, demos, ne upravljaju izravno, već biraju svoje predstavnike na koje prenose pravo upravljanja najvažnijim poslovima zajednice u kojoj žive. Ova promjena dogodila se uslijed činjenice da su suvremene države po broju stanovnika višemilijunske i da bi izravno upravljanje od strane građana u praksi bilo nemoguće. Tome treba dodati i veliki teritorijalni opseg suvremenih država. Kao odgovor na ova dva problema „izumljeno” je načelo predstavništva. To zapravo znači da su sve suvremene demokracije posredničke demokracije, jer narod ne upravlja neposredno, već putem izbora onih koji će ih predstavljati. Izabrani predstavnici odlučuju o najvažnijim pitanjima, a njihove odluke obvezujuće su za cijelu zajednicu. Pritom bi izabrani predstavnici trebali voditi računa o interesima građana koji su ih izabrali, odnosno, kako sama riječ kaže, trebali bi predstavljati građane u pravom smislu te riječi. Činjenica postojanja periodičnih izbora i mogućnost promjene vlasti trebala bi prisiljavati predstavnike da vode računa o interesima demosa, a ne o svojim partikularnim, sebičnim interesima. Upravljanje naroda u predstavničkim demokracijama ne sastoji se, dakle, od neposrednog upravljanja, već od kontrole izabranih predstavnika.

Tome treba dodati da u raspravama o suvremenim demokracijama često možemo pronaći kako su te demokracije liberalne. Što se pod tim podrazumijeva? Pojam liberalna u sintagmi liberalna demokracija ne znači da vlast u demokraciji mora slijediti političku ideologiju liberalizma. Pojam liberalna dolazi od riječi liberties, što znači slobode, pa tako liberalna demokracija znači oblik demokracije koji je utemeljen na vladavini prava i zaštiti određenih sloboda pojedinaca. To znači da u liberalnim demokracijama postoje prava (primjerice pravo

na život, na slobodu, itd.) koje većina, ma kako dominantna bila, ne smije dovoditi u pitanje. Mogućnost vlasti da donosi zakone ograničena je, dakle, u suvremenim demokracijama postojanjem određenih prava koja su, najčešće, ugrađena u ustave i koja štite prava i slobode pojedinaca. Ova prava i slobode predstavljaju granicu do koje se volja većine može provoditi na štetu prava manjine.

Građanima je na raspolaganju čitav niz sloboda i prava (sloboda mišljenja, sloboda izražavanja, sloboda udruživanja, itd.) putem kojih mogu pokušati utjecati na odvijanje političkih procesa u zajednici u kojoj žive. U suvremenim demokracijama ne žive podanici koji nemaju prava i u čije ime odlučuje netko drugi već građani koji sami odlučuju o svojoj sudbini.

Stvarno stanje ipak nije tako idilično. Unatoč ovakvim dostignućima, koja su neupitna u svim demokratskim državama, pojedini hrvatski političari daju neprimjerene izjave. Tako je primjerice svojevremeno glasnogovornik Vlade RH izjavio kako se u Hrvatskoj nitko tko nema 30 000 eura i vlastitu kuću ne bi trebao baviti politikom. I danas, početkom 21. stoljeća, postoje ljudi koji su isključeni iz društva, građani „drugog” reda, odnosno građani koji su marginalizirani i diskriminirani.



/ KRIZA SUVREMENE DEMOKRACIJE I

ALTERNATIVNI MODELI

Rastuće nezadovoljstvo demokracijom otvara prostor za njeno unapređenje, ali i opasnost od pomaka prema nekim neliberalnim ili nedemokratskim oblicima. Alternativni modeli mogu unaprijediti kvalitetu demokracije i osiguravaju veću mogućnost uključivanja građana/ki građana. Direktna demokracija jače uključuje građane kroz referendume i građanske inicijative, ali na nižim razinama i kroz druge modele npr. plenuma. Deliberativna demokracija razvija kulturu dijaloga i otvara mogućnost promjene stavova kroz otvorenost prema argumentima; za nju je važnija kvaliteta rasprave i izneseni argumenti, nego brzina donošenja odluka. Participativna demokracija potiče nove prostore građanskog sudjelovanja; dok asocijativna potiče udruženo organizirano građansko djelovanje.

/ SOCIJALNI KAPITAL, Berto Šalaj

Predavanje se temelji na knjizi američkog politologa Roberta Putnama "Making Democracy Work" (Šalaj i Perković, 2008). Definicija socijalnog kapitala od F. Fukuyame je "resurs koji nastaje na temelju postojanja povjerenja u određenom društvu ili u nekim njegovim dijelovima". Putnam je proučavajući proces decentralizacije u Italiji, u komparativnu politiku uveo koncept socijalnog kapitala te zaključuje da promjene u institucionalnom ustrojstvu uvjetuju i potiču i promjene u političkoj kulturi. Razlikujući socioekonomske i sociokulturne činitelje u svojoj analizi institucionalne djelotvornosti Putnam utvrđuje da su socijalni kapital karakteristike društvene organizacije poput povjerenja, normi i mreža koje mogu poboljšati učinkovitost društva olakšavanjem koordinacije djelovanja kroz formalne i neformalne odnose komunikacije i razmjene među ljudima. Općenito, Putnam dijeli načine

definiranja socijalnog kapitala na tri osnovna tipa: onaj gdje ga se određuje u odnosu na mreže povezanosti te norme uzajamnosti i povjerenja, onaj gdje se to čini samo prema mrežama povezanosti te onaj u kojemu ga se definira samo pomoću povjerenja. Zajedničko im je da prepoznaju odnose među ljudima kao važan resurs koji omogućuje postizanje ciljeva.

Razlučujući tri dimenzije socijalnog kapitala – norme uzajamnosti, horizontalne mreže i povjerenje – Putnam kvantificira koncept stvarajući koristan istraživački instrument koji može mjeriti socijalni kapital neke zajednice. Kao indikatori socijalnog kapitala prepoznati su: politička participacija, članstvo u udrugama, neformalni kontakti i razina socijalnog povjerenja. U razmatranju funkcija socijalnog kapitala izdvajaju se demokratska funkcija i ekonomski prosperitet.

/ GRAĐANSKI STATUS I

AKTIVNO GRAĐANSTVO

Shvaćanje građanstva kao statusa javlja se još u rimskom pravu i tradiciji gdje se građanstvo primarno uzima kao pravni status na temelju kojeg posjedujemo određena prava. Tradicija rimskog prava prenesena nam je preko filozofije klasičnog liberalizma prema kojoj građanstvo znači status na temelju kojeg posjedujemo prava, a jedno od tih je zaštita naših prava koje nam garantira država.

Ovaj pravni status reguliran je nacionalnim zakonodavstvima, najčešće ustavima pojedinih država u kojima su navedena prava građana, ali i nekim međunarodnim dokumentima. Danas nam se postojanje pravnog statusa građanstva za gotovo sve pripadnike zajednice čini razumljivim, no treba napomenuti kako postizanje ovog statusa nije teklo glatko i kako su pojedine društvene grupe postupno stjecale civilna, politička i socijalna prava.

Širenje prava, odnosno širenje statusa građanstva, na sve veći broj pripadnika političke zajednice sasvim sigurno predstavlja značajno pozitivno postignuće, no pri tome ne smijemo ispustiti iz vida aktualnu praksu, to jest ne smijemo postati slijepi za praktičnu nemogućnost ostvarivanja nekih od ovih prava. Drugim riječima, ne smijemo propustiti zapitati se: u kojoj mjeri uz ova prava postoji i njihovo prakticiranje, to jest u kojoj mjeri postoji aktivno građanstvo koje je preduvjet da pojedinci putem demokratskog političkog procesa sudjeluju u upravljanju svojim životom?

Uz ovo praktično korištenje dodijeljenih prava vezano je drugo shvaćanje građanstva: građanstvo kao uloga. Poimanje građanstva kao uloge povezano je s tradicijom antičke Grčke, gdje se građanstvo shvaćalo kao politička uloga koja se ne temelji na određenom teritoriju, niti na određenoj etničkoj pripadnosti, već na aktivnom sudjelovanju u političkom životu zajednice. Ovdje je naglašena politička dimenzija građanstva, a do današnjih dana je ovakvo shvaćanje prisutno preko republikanskih teorija. Ovakvo poimanje građanstva proizlazi iz shvaćanja da puko dodjeljivanje prava nije dovoljno, već treba postaviti pitanje o mogućnostima korištenja tih prava, pa tako možemo reći da u suvremenim demokratskim društvima razlika između građana i podanika ne čini posjedovanje prava jer gotovo svi punoljetni posjeduju prava razlika je u mogućnosti i spremnosti da se uključimo u procese kritičkoga propitivanja političke vlasti i u raspravu o javnim problemima.

Poimanjem građanstva kao uloge ni u kojem se slučaju ne tvrdi da je pitanje formalnih prava nevažno i irelevantno, jer kodificiranje ovih prava predstavlja nužan preduvjet za aktivno građanstvo i promatranje građanstva kao uloge, već se naglašava da isključivo promatranje građanstva kao statusa nije dovoljno.

Demokratsko načelo pretpostavlja da svi pojedinci, potencijalno zahvaćeni nekom kolektivnom odlukom, trebaju imati jednake mogućnosti da utječu na tu odluku. Da bi ovo načelo bilo djelotvorno, pojedinci moraju imati prava da participiraju u

kolektivnom donošenju odluka, to jest moraju biti pripadnici demosa. Osim tih prava, pojedinci moraju imati mogućnosti i sposobnosti da donose autonomne odluke o pojedinim pitanjima, to jest moraju imati uvjete za prakticiranje aktivnog građanstva. Formalno postojanje stanovitih prava, premda vrlo važno, zapravo malo vrijedi ako izostaje njihovo autentično uživanje.

/ TIPOVI GRAĐANSKE PARTICIPACIJE

Najčešće obrađivani oblik prakticiranja aktivnog građanstva u suvremenim demokracijama su izbori. Izbori su postupak kojim narod, demos, povjerava obavljanje političke vlasti predstavničkom tijelu. Izbori su, dakle, uobičajeni mehanizam putem kojega suvremene demokracije biraju članove svoga zakonodavnog tijela. Izbori se mogu odvijati na različitim razinama (lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj, nadnacionalnoj).

Važnost izbora u suvremenim demokracijama proizlazi iz već spomenute činjenice da su to predstavničke demokracije. S obzirom na to da građani povjeravaju predstavnicima pravo upravljanja zajednicom na razdoblje od, najčešće, četiri godine i da time predaju svoju „sudbinu” u ruke izabranih predstavnika, sam čin biranja očito je izuzetno važan. Jedna od ključnih karakteristika modernih demokracija su kompetitivni izbori što znači da birači i biračice imaju mogućnost izbora između više kandidata i kandidatkinja te slobodu biranja što znači da se svatko može slobodno odlučiti između različitih kandidata. Demokratski kompetitivni izbori su važni jer legitimiraju političku vlast i politički sustav odnosno stvaraju povjerenje građana i građanki u vlast i istovremeno služe kao kontrola vlasti.

Kakva je uloga građana nakon što izbori završe? Neki teoretičari, ali i političari, smatraju da glasovanje na izborima treba biti jedini način sudjelovanja građana u upravljanju zajednicom. Prema ovom stajalištu, nakon što izaberu predstavnike koji će sljedeće četiri godine upravljati državom, građani se povlače

u svoju privatnu sferu, baveći se svojim privatnim poslovima i privatnim užicima. Ovi teoretičari svoje stavove obično obrazlažu time kako „obični“ građani nisu dovoljno kompetentni da procjenjuju kompleksna politička pitanja i probleme. Ovaj se prigovor građanima vrlo lako može odbaciti pitanjem: ako držimo da je biračko tijelo nesposobno razmišljati o politički važnim pitanjima zašto vjerovati u njegovu prosudbu kad se radi o izboru političkih predstavnika s tvrdnjama o vlastitoj kompetentnosti?

Danas je u većini demokracija prihvaćeno stajalište da su izbori samo jedan važan oblik građanske participacije. Međutim, većina demokratskih država pokušava proširiti mogućnost sudjelovanja građana u političkom životu, pa smo tako svjedoci češćeg korištenja elemenata neposredne, izravne demokracije. To se prije svega odnosi na referendumne i građanske inicijative. U slučaju referenduma radi se o tome da građani glasovanjem direktno odlučuju o nekom pitanju, a političari se potom, najčešće, moraju striktno pridržavati odluke koju su izglasali građani.

Postoje i drugi oblici građanske participacije kao što su djelovanje u strankama, sudjelovanje u izbornim kampanjama, potpisivanje peticija, sudjelovanje u javnim okupljanjima i protestima, građanski neposluš, itd. Jedan od oblika građanske participacije jest angažman u organizacijama civilnoga društva. Civilno društvo predstavlja prostor dobrovoljnog, spontanog udruživanja građana koji tim putem nastoje ostvariti različite ciljeve (političke, ekonomske, kulturne, obrazovne, sportske, itd.). Organizacije civilnog društva, dakle, imaju vrlo različite ciljeve, no sve obuhvaćaju područje u kojemu građani mogu iskazati svoje želje, potrebe i interese, te na taj način pridonijeti prakticiranju aktivnog građanstva.

Autor: Berto Šalaj. Dodatak tekstu o građanskoj participaciji preuzet je iz izlaganja Anke Kekez Koštro i Hrvoja Jurića. Tekst je originalno objavljen u publikaciji *Obje strane demokracije (2009)*, Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI), Zagreb. Cjeloviti tekst objavljen je u *Priručniku za nastavnike – Pomoć u provedbi*

/ SUDJELOVANJE U ODLUČIVANJU

U POLICY

(JAVNO-POLITIČKOM) PROCESU

Brojne organizacije civilnog društva u Hrvatskoj bave se zaštitom ljudskih prava te unapređenjem socijalne uključenosti i položaja različitih društvenih skupina. Za njihove aktivnosti je jako važno razumjeti proces razvoja i donošenja javnih politika, kako te javne politike analizirati ne na koji način zagovarati potrebne promjene.

Politika je višedimenzionalna. U hrvatskome jeziku ne postoje različiti termini kojima bismo te dimenzije jasno odvajali, kao što je to primjerice u engleskom. Engleski jezik razlikuje tri osnovna pojma za politiku koji dobro predstavljaju njene dimenzije. Politika je prvenstveno borba za moć, za vlast, za upravljanje institucijama političkog sustava. Taj aspekt, koji se označava kao politics, obilježavaju interesi političkih aktera u prikupljanju sljedbenika i konfliktima s opozicijom. Naravno, glavni su akteri u tome segmentu političke stranke. No politiku čini i njena institucionalna dimenzija – sklop pravila, procedura i institucija koje sačinjavaju politički sustav. U engleskome to je polity. Treći aspekt su javne politike – policy ili public policy koje se odnose na sadržaj političkog odlučivanja .

Javne politike znače odlučivanje o našim zajedničkim poslovima. Njima se utječe na rješavanje kolektivnih problema – onih problema koje kao zajednica dijelimo i koji pogađaju mnoge ili sve građane i još važnije, onih problema koje samo zajednički možemo riješiti.

Postoje različite definicije javnih politika pri čemu je u svima naglašeno odlučivanje o našim zajedničkim pitanjima ili problemima.

Javne politike su:

- / namjerno djelovanje institucija vlasti, koje mijenja i utječe na društvo i ekonomiju (Škrabalo, 2010) ;
- / sve ono što je vlast/ vlada odlučila učiniti ili ne učiniti (Dye, 1987).

Javne su politike, dakle, različite intervencije države za postizanje javno definiranih ciljeva na određene načine. Stoga su dva temeljna elementa javnih politika ciljevi i instrumenti – što vlast treba ostvariti i kako to ostvaruje.

Važna sastavnica definicije javnih politika je tko je odgovoran za njihovo donošenje i tko o njima odlučuje. Najjednostavnije se javne politike mogu odrediti kao sve ono što vlast, odnosno vlada odlučiti učiniti ili ne učiniti . Javne su politike, dakle, različite intervencije države za postizanje javno definiranih ciljeva na određene načine. Stoga su dva temeljna elementa javnih politika ciljevi i instrumenti – što vlast treba ostvariti i kako to ostvaruje. Dakle, javne politike opisuju shvaćanje politike kao usmjerene na postizanje ciljeva na dobrobit zajednice, gdje vlast pokušava donositi najbolje moguće odluke za ostvarenje kolektivnih potreba, birajući između više mogućih smjerova djelovanja.

Kada se kaže da se javne politike odnose na sve ono što vlada čini, misli se na sektore ili resore u kojima djeluje, odnosno na pridjevske politike kojima se bavi. U operativnom smislu, one se najčešće smještaju u ministarstva ili urede vlade. U klasične državne resore spadaju sektori poput vanjske i kaznene politike. Zatim veliku skupinu politika čini područje ekonomskih politika, koje utječu na cjelinu gospodarstva, gdje pripadaju primjerice industrijska i investicijska politika. Važno je i područje socijalnih

politika, u koje spadaju primjerice mirovinska, zdravstvena, stambena i obiteljska politika.

Akteri javnih politika su pojedinci, skupine (formalne ili neformalne) ili organizacije koje na temelju svojih formalnih nadležnosti, ali i interesa i vrijednosti, sudjeluju u procesu stvaranja javnih politika, odnosno teže utjecati na oblikovanje i implementaciju rješenja javnih problema. Jedno od najvažnijih svojstava aktera jest njihov status (ne)državnosti. Javno-politički akteri dijele se u dvije osnovne skupine – na državne i na nedržavne aktere.

Državni akteri imaju ekskluzivno pravo formalno odlučivati, te se još nazivaju i formalnim akterima. Dakle, formalni su akteri oni koji imaju pravo i dužnost sudjelovanja u kreiranju javnih politika prema ustavu i/ili zakonima. Načelno bi se njihovo djelovanje trebalo temeljiti na težnji osiguravanja javnog interesa. Stoga prva skupina aktera uključuje sve aktere iz sve tri grane vlasti i na svim organizacijskim razinama vlasti. Sistematiziraju se ili kao oni u zakonodavnoj, izvršnoj (predsjednik, vlada, uprava) te sudskoj vlasti, ili kao imenovani službenici i izabrani dužnosnici, neovisno o grani vlasti. Naravno, podrazumijeva se da je riječ i o središnjoj vlasti i o lokalnoj razini.

Neformalni akteri, koji se poistovjećuju s akterima iz društva i onima „između“ države i društva, pravo sudjelovanja u javno-političkom procesu dobivaju iz općeg prava participacije u demokratskom sustavu. Ovi se akteri često nazivaju i zainteresiranim akterima ili dionicima, što je prijevod engleskog termina stakeholders, koji se odnosi na one aktere koji u procesu sudjeluju stoga što (vjeruju da) imaju određeni „udio“ ili „ulog“ u određenom problemu (hold a stake in), a ne zato što su obvezni to učiniti. Nedržavni akteri postaju „saveznici“ u kreiranju javnih politika jer iz niza razloga nadopunjuju djelovanje države i stvaraju dodatnu javnu vrijednost.

Ciklus donošenja i provedbe javnih politika sastoji se od nekoliko faza koje se ciklički ponavljaju: (1) postavljanje javne politike na dnevni red; (2) razvoj i formulacija javne politike; (3) legitimiranje javne politike (sam postupak donošenja npr. izglasavanje u Saboru); (4) implementacija javne politike i (5) evaluacija javne politike.

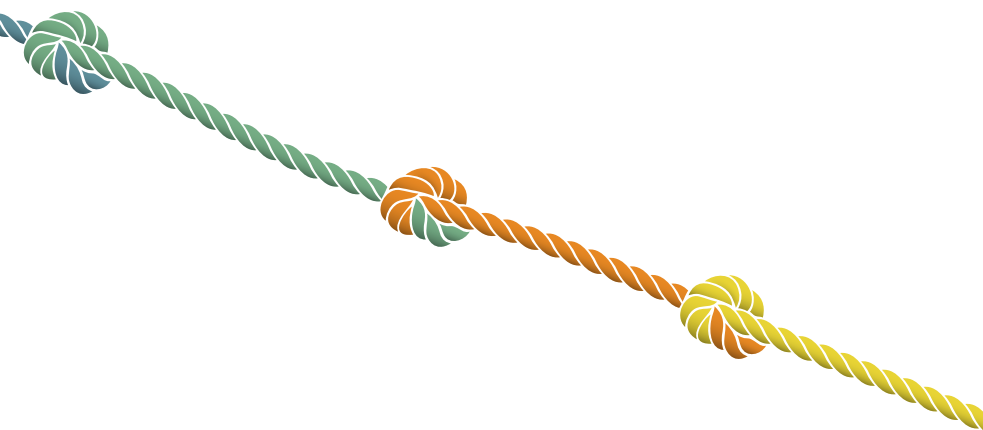
U Hrvatskoj, Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata regulira potrebu uključivanja zainteresirane javnosti u postupke donošenja odluka. Ipak, akteri iz društva, za razliku od državnih aktera, slijede i zastupaju interese i vrijednosti određenih društvenih skupina te se za sudjelovanje u procesu stvaranja javnih politika uglavnom moraju izboriti. Tri su osnovna izvora moći neformalnih, nedržavnih aktera koji im olakšavaju mogućnost sudjelovanja. Prvi je broj članova organizacije odnosno broj građana koji predstavljaju. Donositeljima odluka je najčešće posebno važno koliko je potencijalnih i aktivnih birača u njihovu članstvu. Zatim drugo, važno je s kojim resursima neformalni akter raspolaže. Posebice se to odnosi na financijski, ali i na ljudski kapital (kojim informacijama i ekspertizom raspolaže). Treći izvor moći neformalnih aktera i ciljnih skupina javnih politika jest njihova sposobnost i spremnost na mobilizaciju i političko djelovanje povrh glasovanja.

Akteri civilnog društva u javno-političkom procesu pojavljuju se kao sudionici svih faza, izuzev faze odlučivanja. Na različite načine sudjeluju u postavljanju dnevno-političkog reda, upozoravajući na probleme, podižući im važnost u očima javnosti i elita, te promovirajući neke javnopolitičke ciljeve. U fazi formulacije civilno-društveni akteri sve češće postaju partneri vlasti u izboru rješenja problema, osiguravajući specifične informacije i znanje ili čak i specijalizirane analize. Također, često su njihovi predstavnici članovi radnih skupina i raznih savjetodavnih vijeća koje igraju veliku ulogu u formulaciji. Pri provedbi, OCD-i paralelno s javnom upravom ili supstituirajući njen rad mogu pružati razne vrste usluga te tako

su-implementirati neku politiku. Također, često nadziru odnosno monitoriraju proces implementacije. S tako prikupljenim podacima o provedbi, akteri iz civilnog društva aktivno sudjeluju i u evaluaciji politika, sudjelovanjem u javnim raspravama o njihovim rezultatima ili proizvodnjom profesionalnih policy evaluacija.

Autorice: Nives Miošić i Martina Horvat. *Tekst je prilagođen prema priručniku Analiza i zagovaranje javnih politika, GONG, Zagreb, 2014.*

<http://ruke.hr/wordpress/wp-content/uploads/2014/04/2013115PrirucnikIstrazivanjeZagovaranje.pdf>



/ KURIKULUM POLITIČKE PISMENOSTI :

Uvažavajući važnost političke kulture za funkcioniranje suvremenih političkih sustava posebna pozornosti biti će posvećena pojmu demokratske političke kulture i procesima putem kojih se takav tip političke kulture stvara, prenosi i transformira. Kroz modul političke pismenosti sudionici će se upoznati s pojmovima kao što su politika, demokracija, građanska i politička participacija, civilno društvo i sl.

OČEKIVANA POSTIGNUĆA (ISHODI):

- > Sudionici kritički analiziraju lokalne, nacionalne, europske i šire globalne utjecaje i aktere te objašnjavaju procese donošenja javnih politika i mogućnosti građanskog sudjelovanja i utjecaja na donošenje političkih odluka.
- > Sudionici prepoznaju mogućnosti građanske i političke participacije te se uključuju u rješavanje problema u zajednici.

SUDIONICI (ciljana grupa):

- > Aktivisti koji žele doprinijeti rješavanju društvenih problema.
- > Optimalan rad odvija se u grupi od 15 do 20 sudionika/ica.

METODE I NAČINI PROVEDBE:

Uz korištenje prezentacija i izlaganja, naglasak će biti na interaktivnim (participativnim) i iskustvenim metodama primjenjivim u obrazovnom sustavu:

- > Rasprave
- > Rješavanje problemskih vježbi u manjim skupinama
- > Interaktivne vježbe
- > Korištenje filmova i multimedije

VREMENSKI OKVIR PROVEDBE:

- > Trajanje edukacije je 5 sati.

POTREBNI RESURSI:

- > Tehnički resursi (laptop, projektor, dostupnost Interneta)
- > Prostorni resursi (prostorija sa stolicima i nekoliko stolova)
- > Potrošni materijali (papiri, pisaljke, post it papiri, ljepljive trake, veliki papiri)

MATERIJALI:

- > popis literature i smjernice za web stranice
- > A4 papiri, 4-5 flip chart papira, post it papiri, pisaljke, flomasteri
- > Neprozirna ljepljiva traka, selotejp, stolice, prostorija koja omogućava kretanje
- > Računalo, projektor, zvučnici.
- > Pripremljeni upitnici i prezentacije za teorijski input.

PROGRAM RADIONICE:

1 / **Demokracija u zajednici**

/ **Očekivano postignuće:**

- > Sudionici razlikuju na teorijskoj i praktičnoj razini političke procese i građansko sudjelovanje.
- > Sudionici prepoznaju mogućnosti utjecaja na rješavanje problema.

/ **Ključne teme:**

- > Temeljna obilježja i suvremeno razumijevanje demokracije
- > Liberalne demokracije: odnos liberalizama i demokracije
- > Kriza suvremenih demokracija? Pojam postdemokracije
- > Alternativni modeli demokracije (direktna i participativna, deliberativna i asocijativna)

Vrijeme: 90 minuta

2 / **Sudjelovanje u odlučivanju**

/ **Očekivano postignuće:**

- > Sudionici kritički analiziraju i pronalaze načine za sudjelovanje u odlučivanju u vlastitim lokalnim zajednicama.
- > Sudionici analiziraju probleme i potrebe u zajednici te mogućnosti utjecaja na rješavanje problema.

/ **Ključne teme:**

- > Oblici građanske i političke participacije
- > Civilno društvo - suvremeno razumijevanje uloge

Vrijeme: 90 minuta

3 / Javne politike

/ Očekivano postignuće:

- > Sudionici prepoznaju javne politike i ključne aktere u njihovom donošenju i provedbi.

/ Ključne teme:

- > Politika i javne politike (policy, polity i politics)
- > Javno-politički ciklus: faze i akteri te mogućnosti djelovanja civilnog društva

Vrijeme: 90 minuta

> VJEŽBE:

- > Vennovi dijagrami su vježba upoznavanja u kojoj se nacrtaju dva koncentrična kruga koja se s unutrašnje strane preklapaju. Sudionike se traži da za upoznavanje ispune dijagrame na način da istraže međusobne sličnosti i različitosti te različitosti upišu u zasebne krugove, a sličnosti u preklapajući dio. Razgovor u paru odvijao se o radnom angažmanu, motivaciji za sudjelovanje u seminaru i podjela neke privatne informacije između sudionika.
- > Loptice su vježba kojom sudionici ponavljaju imena i osnovne informacije o sebi, ali i koncentraciju jer nakon prvog kruga dodavanja loptice trebaju ponoviti isti redoslijed dodavanja, a zatim i dodati lopticu obrnutim redoslijedom (unazad). Za dodatnu vježbu moguće je igrati s dvije loptice različitih boja na način da jedna ide redoslijedom unaprijed, a druga unazad. Umjesto imena, moguće je uvesti tematske pojmove ili asocijacije.
- > Dramsko brojanje 1-2-3 je vježba naizmjeničnog brojenja

u paru do 3, a nakon toga se umjesto brojeva uvrštavaju asocijacije (riječ, zvuk i pokret koji asocira na neki od obrađivanih pojmova npr. demokracija, udruga, civilno društvo).

- > Socijalizacijski utjecaji je vježba u kojoj na post it papire se piše odgovor na pitanja: Što sam važno naučio/la od: roditelja... škole... prijatelja... iz medija... drugih važnih osoba i događaja... odgovori se analiziraju u odnosu na to je li učenje provedeno kroz formalno/neformalno obrazovanje ili informalno učenje te se analizira koja se kompetencija razvijala.
- > Linija stavova je oblik rasprave u kojem se sudionici pozicioniraju u prostoru na kontinuumu u odnosu na slaganje ili neslaganje s tvrdnjom. Nakon pozicioniranja u prostoru razmjenjuju se argumenti, a tijekom argumentiranja sudionici se mogu i fizički približiti osobi koja izgovara argument s kojim se slažu kako bi tako izrazili svoje slaganje. Nakon ponavljanja svih argumenata i istraživanja dodatnih mogu se raditi promjene tvrdnji da se provjeri može li se postidi veći stupanj slaganja i analiza koja su područja slaganja/ neslaganja.

Primjeri tvrdnji na radionici:

- > Demokracija je najbolji od postojećih oblika društvenog uređenja.
- > Demokracija u Hrvatskoj dobro funkcionira.

> Vježba – alternativni modeli demokracije u praksi

- > Kroz rad u grupama analizira se gdje bi se u školama i lokalnim zajednicama i na koji način mogli primijeniti alternativni modeli npr. participativno donošenje proračuna u Porto Alegreu (Brazil) i Pazinu (Hrvatska), djelovanje udruga, deliberativne rasprave Centra za mirovne studije ili djelovanje plenuma na Filozofskom fakultetu. Vrlo je važno analizirati demokraciju u školi i različite oblike sudjelovanja učenika, učitelja i roditelja u školi (od odlučivanja unutar razredne zajednice do djelovanja vijeća učenika, učitelja i roditelja).
- > Razgovor s učenicima o ravnoteži demokratskog odlučivanja i osobnih sloboda: (1) zajedničko odlučivanje - raspravlja se koje odluke se zajednički donose na razini razreda i škole; (2) osobne slobode - razgovor o tome koje su to osobne slobode učenika (o kojima se ne može grupno odlučivati npr. sigurnost, zaštita od nasilja).

... Analiza dnevnih novina, portala ili drugih medijskih sadržaja

Učenici u skupinama listaju dnevne novine i izabiru jedan članak o pojedinom području javne politike (obrazovna, zdravstvena, zapošljavanje) za daljnju analizu.

Naziv tiskovine:

Datum izdavanja:

Broj članaka u kojima dominira *policy*,

i broj u kojima dominira *politics*

Broj članaka u kojima se spominje tema/*policy* područje:

Broj fotografija u kojima se spominje tema/*policy* područje:

... Analiza izabranog policy članka

Naziv članka i stranica	Koji akteri se u članku spominju?	Tko govori u članku? Čuje li se u članku glas mladih?	U kojoj fazi policy ciklusa se nalazi prijedlog?	Je li tekst članka usklađen s naslovima i fotografijama? Napomene oko načina prikaza informacije ili pristranosti?

LITERATURA:

- ≡ Robert A. Dahl, *Demokracija i njezini kritičari*, Nakladno-istraživački zavod Politička kultura, Zagreb, 1999.
- ≡ Renata Franc/ Vlado Šakić/ Berto Šalaj/ Dražen Lalić/ Suzana Kunac, *Udruge u očima javnosti*, Academy for Educational Development, Zagreb, 2006.
- ≡ Michael Freedon (ur.), *Političke ideologije*, Algoritam, Zagreb, 2006.
- ≡ Chris Hedges, *Carstvo opsjena: kraj pismenosti i trijumf spektakla*, Algoritam, Zagreb, 2011.
- ≡ David Held, *Modeli demokracije*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- ≡ Tony Judt, *Zlo putuje zemljom: rasprava o našim sadašnjim nelagodama*, Algoritam, Zagreb, 2011.
- ≡ Milan Mesić, Hrvatski studentski pokret – pokušaj teorijske analize, *Politička misao*, (46)4: 79-101, 2009.
- ≡ Nives Miošić (2014): Analiza i zagovaranje javnih politika, GONG, Zagreb <http://ruke.hr/wordpress/wp-content/uploads/2014/04/20131115PrirucnikIstrazivanjeZagovaranje.pdf>
- ≡ Berto Šalaj, *Socijalni kapital: Hrvatska u komparativnoj perspektivi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2007.
- ≡ Berto Šalaj, Političko obrazovanje u školama: nepotrebna politizacija obrazovanja ili važan uvjet demokracije? Slučaj Engleske, *Politička misao*, (42)2: 77-100, 2005.
- ≡ Berto Šalaj, *Obje strane demokracije* (2009), Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI), Zagreb.
- ≡ Berto Šalaj, Anke Kekez Koštro, Hrvoje Jurić (2014): Politička pismenost: Demokracija i aktivno građanstvo Priručniku za

nastavnike – Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja (str. 17-26); Iva Zenzeroviš Šloser (ur.), Centar za mirovne studije, Zagreb.

- ≡ Erik Olin Wright, *Vizije realističnih utopija*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2011.







Europska unija



VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge



KUĆA LJUDSKIH PRAVA ZAGREB
Članica Human Rights House Network

BaBe!

Budi aktivna. Budi emancipirana.



CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

Ova publikacija nastala je uz finacijsku podršku Europske unije, u okviru projekta "Edukacija za građane - građani za društveni razvoj i solidarnost", koji se provodi u sklopu programa IPA 2012 Jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva za osiguravanje djelotvorne provedbe standarda EU u ostvarenju ljudskih prava.

Za sadržaj je isključivo odgovorna Kuća ljudskih prava i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije. Stajališta izražena u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Projekt financira Europska unija.

Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade RH.

<http://www.kucaljudskihprava.hr/ipa-goo/>